

UDK 343.976:343.61(497.111)

CERIF: S 149, S 160

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_22305A

Dr Đorđe IGNJATOVIĆ*

Dr Natalija LUKIĆ**

O POVEZANOSTI ALKOHOLA I UBISTAVA U UZORKU OSUĐENIH U BEOGRADU

Autori se u radu bave pitanjem povezanosti zloupotrebe alkohola i ubistava. Prvi deo rada ukazuje na rasprostranjenost zloupotrebe alkohola u nasilničkom kriminalitetu i ubistvima. Autori potom analiziraju kriminološke teorije kojima se objašnjava ta povezanost. Predmet teorijskog dela rada je i izlaganje o različitim tipologijama ubistava. Drugi deo članka čini empirijska analiza koja je izvršena na uzorku od 84 pravnosnažna sudska predmeta Višeg suda u Beogradu. Osim utvrđivanja rasprostranjenosti zloupotrebe alkohola, autori analiziraju i značaj prisustva alkohola u različitim klasifikacijama ubistava. Ispitali smo da li alkohol češće zloupotrebljavaju muškarci ili žene, da li je alkohol zastupljeniji u ubistvima čije su žrtve poznate ili bliske učiniocu ili onim učinjenim protiv nepoznatih. Posebnu pažnju smo usmerili na podelu

* Redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija, ignjat@ius.bg.ac.rs.

** Docentkinja, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija, natalija.lukic@ius.bg.ac.rs.

ubistava na konfliktna, osvetnička, među partnerima i ubistva izvršena zajedno sa razbojništvom/razbojničkom krađom. Osim kod učinilaca, analizirali smo i da li je i u kojoj meri zastupljena zloupotreba alkohola i kod žrtava.

Ključne reči: *Ubistva. – Zloupotreba alkohola. – Empirijska analiza. – Tipologija ubistava.*

1. UVOD

Prema istraživanjima, nasilna krivična dela su u više od 50% slučajeva povezana sa zloupotrebom alkohola. Ta psihoaktivna supstanca ima veći doprinos u razumevanju nasilnih krivičnih dela, uključujući i ubistva, u poređenju sa opojnim drogama čije je prisustvo kod nasilnika po nekim procenama zastupljeno u manje od 10% slučajeva (Nash Parker, Auerhahn 1998, 294). Michelle Cubellis (2014, 1212) navodi da se u američkoj literaturi može naći podatak da značajan broj dela vrše lica koja su pod dejstvom intoksikacije. Prema statistici Biroa za pravosuđe (U.S. Department of Justice) između 1997. i 2008. godine alkohol je doprineo vršenju 19–37% krivičnih dela u SAD. Iako je, kako se navodi u literaturi (Rand *et al.* 2010, 41), poslednjih decenija taj procenat u opadanju, još uvek se značajan deo kriminalnih aktivnosti vrši u alkoholisanom stanju.

Procenat ubica koji je u trenutku izvršenja krivičnog dela pod dejstvom alkohola kreće se u rasponu 40–70%, što zavisi od korišćenih kriterijuma u istraživanju¹ (Bye 2012, 236). Tako je, na primer, u jednoj studiji u Australiji, čiji se uzorak sastojao od 300 lica osuđenih za ubistvo, utvrđeno da 38,8% respondenata u velikoj meri zloupotrebljava alkohol, dok je umereno korišćenje alkohola registrovano kod 23,9% ispitanika (Eriksson *et al.* 2020, 621).

Treba imati u vidu da u mnogim slučajevima nije samo ubica bio pod dejstvom psihoaktivnih supstanci u trenutku izvršenja krivičnog dela već i žrtva. U metaanalizi koja je obuhvatila 61 studiju iz 16 različitih država utvrđeno je da je u proseku 48% svih žrtava bilo pozitivno na prisustvo alkohola. Pijanstvo je registrovano u trećini slučajeva, pri čemu je korišćena granica od 80 mg/dl. Takođe je ustanovljeno da su istraživanja u kojima je korišćen test na prisustvo

¹ Utvrđivanje prisustva alkohola u urinu ili krvi može biti problematično jer se uzorci uzimaju posle nekog vremena od samog događaja. Takođe, problematično može biti i oslanjanje na iskaze svedoka o alkoholisanom stanju učesnika događaja (Darke 2010, 205).

alkohola i u urinu i u krvi pokazala veće učešće te psihoaktivne supstance kod žrtava. Alkohol je bio prisutniji kod starijih žrtava i u većoj meri kod žena nego kod muškaraca (Kuhns *et al.* 2010, 68–72).

Ispitivanje povezanosti alkohola i ubistava bilo je predmet analize i domaćih autora. Tako, na primer, Pešić na osnovu uzorka od 1.000 ubistava u SFRJ navodi da je u 13% slučajeva ubistvo učinjeno pod dejstvom alkohola, uz konstataciju da je taj udeo sigurno veći, ali se ne može pouzdano utvrditi jer u mnogim krivičnim predmetima nije bilo podataka o toj okolnosti. Ubistva su u 96,4% slučajeva vršili muškarci, a osim u jednom slučaju svi ubijeni su takođe bili muškarci (Pešić 1972, 63–64). U istraživanju o ubistvima u Beogradu za period 1985–1993. ustanovljeno je da je 42,5% bilo u alkoholisanom stanju, dok je kod 7,3% ustanovljeno postojanje alkoholizma. Takođe, utvrđena je i alkoholisanost žrtava (39%), a muškarci žrtve češće su bili pod dejstvom alkohola (48,8%) nego učinioci (Simeunović Patić 2003, 132–133, 145).

Da bismo uočili značaj pomenutih procentualnih učešća ubistava povezanih sa psihoaktivnim supstancama, moramo ih uporediti sa opštom populacijom. Podaci za Evropsku uniju pokazuju da je bar jednom mesečno ekscesivno (u jednoj prilici minimalno 60 gr čistog etanola) pije četvrtina ispitanika (Eurostat). Prema rezultatima istraživanja obavljenog 2019. godine, u Srbiji svakodnevno pije 3,1% populacije, pri čemu muškarci osam puta više nego žene. Bar jednom nedeljno ekscesivno je pilo (više od šest alkoholnih pića u jednoj prilici) 1,7% stanovništva Srbije, dok je jednom mesečno ekscesivno pilo 10,9% stanovništva (Istraživanje zdravlja stanovništva Srbije 2021, 73–75).

2. TEORIJSKA OBJAŠNENJA

Pre izlaganja o teorijskim objašnjenjima, treba napraviti razliku između zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i zavisnosti. Dok zloupotreba podrazumeva hroničnu upotrebu psihoaktivnih supstanci, zavisnost određuju prvenstveno dva elementa: tolerancija, što znači da je svaki sledeći put potrebna veća količina supstanci da bi se postigao isti efekat, i izazivanje promena fizičkih i kognitivnih sposobnosti (Mattson, Pietz 2015, 51).

Postoje različita gledišta o povezanosti alkohola i ubistava. Prema jednom, često osporavanom, postoji direktna veza. Prema drugom, alkohol ima posrednu ulogu između ubistava i drugih faktora, dok je prema trećem verovatnije da postoje zajednički faktori koji utiču na zloupotrebu alkohola i ubistvo (Bye 2012, 232). Goldstein (1985, 170) navodi da postoje bar tri

načina povezanosti alkohola, odnosno opojnih droga i nasilnih krivičnih dela. Prvi je psihofarmakološki model (nasilno delo je rezultat dejstava koje na pojedince imaju psihoaktivne supstance), drugi je ekonomsko-kompulzivni (cilj je da se dođe do materijalnih dobara, najčešće novca) i sistemski model koji se odnosi na nasilje koje je rezultat sukoba u vezi sa trgovinom narkoticima. Za ubistva povezana sa zloupotrebom alkohola navodi se da se češće vrše prema prijatelju ili nekadašnjem prijatelju, da su rezultat svađe ili sukoba i da se ne koristi vatreno oružje. S druge strane, žrtve ubistava povezanih za zloupotrebom opojnih droga češće su poznanici, motiv je koristoljublje i pre će biti izvršena upotrebom vatrenog oružja (Brookman 2010, 229).

Fagan je dao jedno od sveobuhvatnijih teorijskih objašnjenja povezanosti psihoaktivnih supstanci i agresivnog ponašanja.² Klasifikacija obuhvata biološki, psihološki i sociološki pristup razumevanju te povezanosti, s tim što treba napomenuti da je autor obuhvatio sve psihoaktivne supstance, a ne samo alkohol.

Biološka shvatanja uglavnom eksperimentalnim istraživanjima pokušavaju da ustanove uticaj psihoaktivnih supstanci na centralni nervni sistem, na endokrini sistem ili ispituju genetski uticaj na povezanost između zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i agresije (Fagan 1990, 250–253). Međutim, nije uspostavljena direktna povezanost između psihofizioloških promena uzrokovanih psihoaktivnim supstancama i agresije, a rezultati eksperimentalnih studija dovode se u pitanje i zbog kontrolisanih uslova za ispoljavanje agresije i zbog učesnika istraživanja koji se neretko biraju među studentskom populacijom (Fagan 1990, 249). I među psihološkim shvatanjima moguće je uočiti različite pravce. Najčešće se pominje model dezinhibicije koji podrazumeva da alkohol i druge psihoaktivne supstance „slabe inhicije“, smanjuju samokontrolu, oslobađaju emocije i impulse koji su inače kontrolisani (Pernanen 1976, 394). Eksperimentalna istraživanja pokazuju da se dezinhibicioni model može kritikovati imajući u vidu da rezultati testiranja pokazuju da reakcija i ponašanje u alkoholisanom stanju zavise od lične percepcije i očekivanja. Naime, ispostavilo se da agresivnost ispoljavaju i učesnici eksperimenta koji su dobili placebo doze jer su imali predstavu o načinu kako bi trebalo da se ponašaju pod dejstvom alkohola, a to je socijalno i kulturološki uslovljeno (Rumgay 1998, 43–44). Osim slabljenja moralnih ili naučenih granica ponašanja, pokazuje se i da zloupotreba psihoaktivnih supstanci može uticati na kognitivne sposobnosti. Subjekti pod dejstvom alkohola imaju poteškoća u doživljavanju sredine, mogućih

² Razlika između pojmova agresije i nasilja vrši se na osnovu različitih kriterijuma (Ignjatović 2011, 180–181).

negativnih posledica agresivnog ponašanja i zato i reaguju agresivnije nego što to zahteva postojeća pretnja (Fagan 1990, 268–269; Darke 2010, 203). Za razliku od opisanih situacija u kojima zloupotreba psihoaktivnih supstanci utiče na psihičke funkcije, postoje i mišljenja da ona povećava mogućnost ispoljavanja agresije lica sa određenim psihičkim karakteristikama, a najčešće se kao primer navode alkoholičari (Pernanen 1976, 424). Iako je teško ustanoviti da li su određene psihičke karakteristike alkoholičara postojale i pre razvijanja zavisnosti (Rumgay 1998, 26), u istraživanjima je utvrđeno da je 26% pojedinaca kojima je dijagnostikovana zavisnost od alkohola imalo i trajni poremećaj raspoloženja, 32% anksiozni poremećaj, a 28–64% antisocijalni poremećaj ličnosti (Mattson, Pietz 2015, 54). Zbog preklapanja različitih oblika poremećaja u literaturi se izdvojio jedan fenotip poznat kao eksternalizacija, koji povezuje zloupotrebu supstanci, antisocijalno ponašanje, impulsivnost i agresivnost (Mattson, Pietz 2015, 56).

No, biološki i psihološki modeli trpe kritike zbog činjenice da je zloupotreba alkohola znatno rasprostranjenija nego ispoljavanje agresije, odnosno činjenje nasilnih krivičnih dela u stanju intoksikacije. Takođe, komparativne kriminološke studije pokazuju da ne mora značiti da će u državama u kojima je rasprostranjenija upotreba alkohola istovremeno biti veća i stopa nasilnih krivičnih dela. Kao primer možemo navesti Dansku. Prema podacima za 2019. godinu, ta država se nalazila u samom vrhu evropskih država prema procentu stanovnika (28,7%) koji su najmanje jednom mesečno u jednoj prilici konzumirali šest ili više alkoholnih pića (Eurostat 2019). S druge strane, prema podacima Evropskih izvornika o kriminalitetu i krivičnom pravosuđu za poslednju dostupnu godinu (2016), stopa osuđenih za ubistva u Danskoj bila je 1,0 (Aebi *et al.* 2021, 176). Poređenja radi, prema istim izvorima u Srbiji je 9,2% stanovnika bar jednom mesečno ekscesivno konzumiralo alkohol, dok je stopa presuđenih ubistava 2016. godine bila 2,5. Shodno tome, neophodno je uzeti u obzir i sociološka objašnjenja.

U literaturi se često ukazuje na značaj koji bi mogle imati teorija o društvenom pritisku, teorija o socijalnoj dezorganizaciji i teorije o potkulturama. Za teoriju društvene dezorganizacije i teoriju o društvenom pritisku zajedničko je isticanje apsolutnih deprivacija u vidu siromaštva kao jednog od objašnjenja (McCall *et al.* 2012, 141). Teorija društvenog pritiska ukazuje i na značaj koji relativne deprivacije imaju za razumevanje ubistava, a brojna istraživanja pokazuju da društvene nejednakosti u velikoj meri koreliraju sa stopom ubistava (Santos *et al.* 2018, 374). Fiona Brookman (2010, 222) ukazuje na to da su stope ubistava najviše u državama koje karakteriše neoliberalna ekonomija, u kojima nasilnost izazivaju nivo

nejednakosti, relativna deprivacija i (neželjena) nezaposlenost.³ Ona navodi i da određeni autori dovode u vezu stopu ubistava u državi sa brojnošću mladih muškaraca u njenoj populaciji.⁴

Društveni pritisak je, smatra Robert Merton, oličen u nemogućnosti ostvarivanja društveno usvojenih ciljeva legalnim sredstvima, dok Robert Egnju proširuje stimulse koji mogu delovati kao pritisak tako da, osim pozitivno vrednovanih (na primer ekonomski uspeh), u obzir dolaze i negativni stimulusi (na primer, iskustvo viktimizacije) i uklanjanje pozitivnog (na primer, gubitak posla). Tako se, na primer, navodi da će agresiji biti manje sklona lica iz srednjih i viših društvenih slojeva koja istovremeno zloupotrebljavaju alkohol (Fagan 1990, 275), da je intoksikacija bekstvo od siromaštva (Rumgay 1998, 30–31) i da se pije zbog različitih pojava poput usamljenosti, problema i stresa na poslu, nezaposlenosti, porodičnih problema (Dragišić Labaš 2017, 70). Činjenica je da većina ubica pripada nižim društvenim slojevima, da su manje obrazovani, često nezaposleni i bez prihoda (Volfgang, Ferakuti 2012, 135–136), ali je tačno i da se ne vrše sva ubistva iz koristoljublja. Ako se pritisak shvati šire, tako da, osim materijalne koristi, pritisak može biti oličen i u statusu koji se želi postići, dobićemo širu teorijsku osnovu za razumevanje ubistava. Zbog toga bi pažnju trebalo posvetiti i teorijama o potkulturama. Potkulture nasilja inače mogu biti povezane i sa konceptom socijalne dezorganizacije jer je u takvim sredinama zbog niskog validiranja konformističkih vrednosti moguće očekivati stvaranje normi kojima se podržava nasilje (Wilcox, Swartz 2018, 47). Tako i Brookman (2010, 222) ističe stav jednog autora (McAlister 2006, 259–265) koji smatra da učestalost činjenja ubistava u određenoj sredini može biti povezana sa kulturnim razlikama koje se odnose na prihvatljivost moralnog opravdanja dela ubistva i sa načinom na koji pravosuđe u toj zajednici reaguje na takva dela.

Među predstavnicama teorija o potkulturama ističu se, na primer, Milerov koncept o kulturi niže klase i potkultura nasilja o kojoj su pisali Volfgang i Ferakuti. Kultura niže klase (prema Ignjatović 2009, 74–75) inverzna je etici dominantnog društva i počiva na sopstvenim vrednostima koje su označene kao „fokusna interesovanja“. Primer tih interesovanja su sukobi sa policijom, tuče, okupiranost fizičkom veštinom i snagom; razvoj crta muškosti udružen

³ Istovremeno, kako bi pokazala da u kriminologiji nema gvozdene zakonitosti, ukazuje na izuzetak – stopa ubistva u Finskoj je izuzetno visoka iako je to jedna od poznatih socijalnih država. Slična je situacija i sa dostupnošću vatrenog oružja građanima u državama u razvoju, koje nije imalo značajnijeg uticaja jer je njihov zdravstveni sistem unapređen.

⁴ I opet navodi Japan kao izuzetak od tog pravila.

sa neispoljavanjem emocija, prepredenost, sklonost ka snažnim nadražajima putem alkohola, seksa, kocke ili napuštanja boravišta, osećaj da se na sudbinu ne može uticati, jaka želja da se oslobodi svih oblika kontrole (nadređenih, supruge, birokratske vlasti), ali, s druge strane, postoji stalna potreba za sigurnošću (stalan posao, supruga puna razumevanja).

Na osnovu uzorka sastavljenog od više od 500 ubistava u Filadelfiji, Wolfgang i Ferakuti zaključuju da su učinioci tih dela pre svega mlađi muškarci sa srednje, niže i najniže društvene lestvice, među kojima su naročito zastupljeni pripadnici radničke neobrazovane populacije. Suprotno tome, oni koji pripadaju višoj ili višoj srednjoj klasi neće učiniti ubistvo ne samo zbog straha od gubitka položaja u slučaju kazne već (prema mišljenju tih kriminologa) u velikoj meri zato što pripadaju kulturnom sistemu u kome se ne odobrava nasilje. Suprotno, u potkulturi nasilja se u određenim situacijama nasilje toleriše, očekuje ili čak i zahteva (Wolfgang, Ferakuti 2012, 136–137). Na primeru Engleske, Lejton (prema Brookman 2005, 109) objašnjava da se generalno niža stopa ubistava može objasniti uspešnim civilizacijskim procesom još od 13. veka, ali i da u određenim segmentima radničke klase taj proces nije uspeo. Ti pojedinci su najmanje obrazovani, imaju malo toga da izgube, dok Kurtis navodi da je veličanje muškosti karakteristika tih potkultura čiji su pripadnici spremni da upotrebe nasilje radi odbrane nekih vrednosti u situacijama koje bi za većinu bile označene kao trivijalne (Brookman 2005, 109). Možemo videti da više autora ukazuje na značaj koji se u tim potkulturama pridaje muškosti i želji za dominacijom i kontrolom, a alkohol je vrlo pogodno sredstvo za ostvarivanje tih ciljeva (Gačić 1985, 25).

Mnogi autori navode da je za potpunije razumevanje ubistava izvršenih pod dejstvom alkohola neophodno uzeti u obzir i situacione okolnosti o kojima se izlaže u teorijama životne sredine, a posebnu ulogu ima teorija rutinske aktivnosti. Prema tome, povezanost alkohola i ubistava zavisi od nekoliko okolnosti: 1) situacije, okruženja ili društvenog konteksta u kome se alkohol konzumira; 2) karakteristika lica koje pije (pol, uzrast, istorija konzumiranja alkohola, biološke predispozicije); 3) nacionalne ili kulturne razlike; 4) količina i vrsta alkohola (Bye 2012, 232). Važnu ulogu ima i socijalna kontrola, pa je tako u jednoj etnografskoj studiji pokazano kako se grupa mladića iz radničkih porodica pod dejstvom alkohola ponašala na jedan način u okruženjima gde su bili stariji stanovnici, ali potpuno drugačije u delu grada gde su klubovi u kojima su bili njihovi vršnjaci i gde su zbog slabije kontrole ispoljili veću agresivnost (Fagan 1990, 276). U tom kontekstu, činjenica da se na alkohol u jednom društvu gleda sa odobravanjem, da je on dostupan i da se ne poštuju zakonska ograničenja takođe doprinosi većoj zloupotrebi (Gragišić Labaš 2007, 38). Gledano iz perspektive teorija životne sredine, vršenje ubistava pod dejstvom alkohola zavisi i od vremena

i prostora u kome dolazi do krivičnog dela. Naime, ubistva se pretežno vrše u privatnim i poluprivatnim okruženjima, a, na primer, u poređenju sa telesnim povredama nešto manje u javnom prostoru. Takođe, vreme vršenja su uglavnom vikend i večernji ili noćni časovi.

3. KLASIFIKACIJA UBISTAVA

U kriminološkoj literaturi postoje brojne klasifikacije ubistava. Najčešće se polazi od podele na instrumenatalna i ekspresivna ubistva. Prva su motivisana ostvarenjem određenog cilja kao što je novac ili, na primer, prikrivanje izvršenog krivičnog dela, dok druga predstavlja emotivnu reakciju na frustraciju (Thijssen 2011, 59). Istraživanja pokazuju da učinioci instrumentalnih ubistava ostvaruju više skorove na testovima inteligencije, ali su kod njih češći i poremećaji ličnosti. Impulsivno vršenje ubistava karakteristično je za lica koja ostvaruju slabije rezultate na testovima inteligencije, sa češćom istorijom neurorazvojnih poremećaja kao i učestalom zloupotrebom psihoaktivnih supstanci (Hanlon *et al.* 2013, 943). Ipak, pojedini autori tvrde da se primenom te klasifikacije može razvrstati oko 60% ubistava, dok ostali pominju elemente i ekspresivnih i instrumentalnih ubistava ili predstavljaju neku zasebnu kategoriju (Thijssen 2011, 67), zbog čega mnogi autori ukazuju na podtipove kao što su planirana/neplanirana, ekspresivna/instrumentalna ubistva, izvršena među poznanicima i strancima i ofanzivna/odbrambena (Adjorlolo, Chan 2017, 128).

Detaljniju klasifikaciju daju Jangs i Kanter, koji smatraju da se ubice mogu klasifikovati na sledeći način: 1) *osvetnik* ima cilj/misiju, ne umanjuje značaj dela nakon izvršenja, emotivno je smiren. Tvrđi da je žrtva doprinela sopstvenoj viktimizaciji, ima samokontrolu, a osveta se vrši zbog uvrede ili zaštite sebe ili bliskog lica; 2) *profesionalac* je najtipičniji predstavnik ubistva izvršenog zbog koristoljubivih motiva. Emotivno stabilan, hladan, ne umanjuje značaj dela, za njega su posledice i žrtva nebitni. Doživljava zadovoljstvo zbog osećaja moći jer je uspeo da realizuje delo i ostvari kontrolu nad novim izazovom; 3) *tragični heroj* je lice za koje je ubistvo bio jedini mogući način reagovanja u datoj situaciji. Umanjuje značaj dela, prebacuje odgovornost na druge, emotivno je uzbuđen; 4) *žrtva* je učinilac koji sebe doživljava kao ugroženo lice, emotivno uzbuđen, umanjuje odgovornost, prebacuje odgovornost na druge, a na krivično delo gleda kao na posledicu sopstvene nemoći (Youngs, Canter 2011, 9–12).

Brukman vrši podelu prema polu i ukazuje na sličnosti i razlike između ubistava čiji su učinioci muškarci i žene. Treba, pri tome, imati u vidu da muškarci čine najveći broj i ubica i ubijenih. Muškarci najčešće ubijaju

poznanike (30%), nepoznata lica (20%), a zatim prijatelje i članove porodice (10% i 7%). Pripadaju nižim društvenim slojevima, često su nezaposleni ili rade fizičke poslove i nemaju kvalifikacija, a među njima je dosta i korisnika socijalne pomoći. Ubistva koja čine muškarci mogu se podeliti u dve velike kategorije koje, prema mišljenju autorke, objašnjavaju oko dve trećine ubistava u sprovedenom istraživanju u Engleskoj i Velsu. Prvu grupu čine ubistva kao rezultat sukoba (konfliktna ubistva), a drugu osvetnička ili ubistva radi rešavanja nekog ranijeg konflikta (Brookman 2005, 124).

Konfliktna ubistva dešavaju se u različitim okruženjima. To mogu biti privatni stanovi i kuće, a često su i mesta ispred klubova i pabova. Alkohol ima bitnu ulogu i služi, kao i primena nasilja, za demonstriranje muškosti. U mnogim slučajevima postoji doprinos žrtve koja inicira sukob. Važnu ulogu u nadmetanju i odbrani časti i muškosti ima i publika, odnosno prisutna treća lica (Brookman 2005, 127). Tu vrstu ubistava pojedini autori objašnjavaju kao situacionu transakciju koja se odvija između ubice i žrtve uz često prisustvo publike. Tako Lukenbil navodi da ubistvo prolazi kroz četiri faze. Prva podrazumeva započinjanje transakcije, na primer, provokacijom žrtve, nepovinovanjem žrtve učiniočevim zahtevima ili neverbalnom komunikacijom. U drugoj fazi učinilac intepretira situaciju, da bi u trećoj odlučivao da li da nastavi i „sačuva obraz“ ili da odustane i pokaže slabost. U četvrtoj fazi i žrtva ima priliku za takvu odluku, ali najčešće se opredeljuje za nasilje kao vrstu transakcije (Luckenbill 1977, 180–184). Do sličnih zaključaka u studiji koja je obuhvatila 159 ubistava došli su Felson i Štedman (Felson, Steadman 1983, 70). U tom smislu i Kac (2009, 341) ukazuje na to da je za razumevanje srži zločina neophodno uzeti u obzir moralne emocije: poniženje, pravednost, aroganciju, podsmeš, cinizam, skrnavljenje i osvetu. Za onog koji ubija iz strasti izazov je da izađe iz situacije koja inače izgleda ponižavajuće. Autor slično navodi i za tipična instrumentalna ubistva, kao što su ona izvršena prilikom razbojništva, jer previše oklevanja stvara nesigurnost u reakcijama licem u lice, koja je u takvim situacijama neprimerena (Katz 2009, 342).

Osvetnička ili ubistva radi razrešenja sukoba podrazumevaju planiranje krivičnog dela, zbog čega su i opasnija. Učinioci ne pokazuju kajanje. Između konflikta ili percipirane nepravde i ubistva postoji vremenski razmak, a učinilac i žrtva se češće poznaju u poređenju sa konfliktnim ubistvima. Zanimljivo je da autorka navodi da učinioci osvetničkih ubistava kao i ubice motivisane koristoljubljem pripadaju marginalizovanim društvenim slojevima. Učinioci konfliktnih ubistava, s druge strane, mogu pripadati i uglednim radničkim porodicama (Brookman 2005, 140).

U slučajevima kada muškarci ubijaju žene najčešće je reč o bračnoj ili vanbračnoj partnerki. Brukman i u tim ubistvima pravi razliku između konfliktnih i planiranih ubistava. U oba slučaja motivi su najčešće dominacija

i ostvarivanje kontrole, što autorku navodi na zaključak da nema velikih razlika između slučajeva kada muškarci ubijaju druge muškarce ili žene (Brookman 2005, 154). Suprotno tome, feministički stavovi ističu da nasilje prema partnerki nije impulsivno već strateški planirano (Moffit *et al.* 2000, 223–224). Feministički pristup ubistvo žena vidi kao posledicu procesa socijalizacije u kome se muškarci uče da imaju hegemoniju nad ženama koje su im potčinjene. Dakle, zanemaruje se individualna i/ili socijalna patologija. Suprotno, perspektiva o opštem nasilju ukazuje na sličnosti u etiologiji nasilja prema partneru i prema drugim žrtvama (Kivivuori, Lehti 2012, 61–62). Dobaš i Dobaš tvrde da su ubice žena partnerki stariji, u manjoj meri nezaposleni i isto tako manje zloupotrebljavaju alkohol u poređenju sa ubicama drugih muškaraca (Dobash, Dobash 2015, 63). U Švedskoj su došli do zaključka da su psihijatrijski poremećaji češći u slučaju ubica partnera. U Finskoj su istraživanja pokazala da je nezaposlenost ubica nepoznatih muškaraca bila viša za 10% u odnosu na ubistva partnerki, da su te ubice češće ranije osuđivane, da je zavisno od upotrebe psihoaktivnih supstanci bilo 72% ubica nepoznatih muškaraca naspram 53% međupartnerskih ubistava. Što se tiče uticaja alkohola, autori nisu utvrdili velike razlike između pomenutih tipova ubistava (Kivivuori, Lehti 2012, 71–73).

Za razliku od muškaraca, žrtve žena ubica najčešće su njima bliska lica, a retko nepoznata lica ili poznanici. U slučaju ubistva partnera u velikom broju su to žene preko 30 godina, a prema nekim procenama oko trećine žena ubica partnera su neposredno pre događaja zloupotrebljavale alkohol. Postoje najčešće dva scenarija: 1) žena reaguje odmah na fizički ili verbalni sukob sa žrtvom; 2) reakcija je odložena, ubistvo je neočekivano, a žrtva pasivna (prema Lukić 2019, 332). Doprinos žrtve sopstvenoj viktimizaciji veoma je visok u tim ubistvima imajući u vidu da se procenjuje da je oko 80% žena ubica prethodno iskusilo neki oblik porodičnog nasilja (Brookman 2005, 167). Razumevanje ubistava koje čine žene ne može se tražiti samo u shvatanjima o ženi kao bespomoćnoj, pasivnoj, iracionalnoj ili onoj koja je naučila da se tako ponaša (Brookman 2005, 174). Umesto toga, ubistva koja čine žene van partnerskih odnosa ne treba odvajati od ubistava koja čine muškarci. Žene u tim situacijama takođe mogu štiti svoj status ili ugled, što su, na primer, potvrdila istraživanja o maloletničkim gangovima (Blanchette, Brown 2006, 9).

Majke koje ubijaju svoju decu mogu se klasifikovati prema različitim kriterijumima (McKee, Dwyer 2015, 154; Oberman 2007, 43–44). Majke ubice novorođene dece pre imaju poremećaj ličnosti nego duševnu bolest.

Među faktorima koji se dovode u vezu sa ubistvima starije dece navode se duševne bolesti, nasilje u porodici, siromaštvo i nezaposlenost, kao i zloupotreba psihoaktivnih supstanci (prema Lukić 2019, 333).

Konačno, postoji i podela ubistava prema kriterijumu odnosa između ubice i ubijenog. Prvu kategoriju čine primarna ubistva koja su ujedno i najčešća i obuhvataju lica koja se poznaju (partneri, srodnici, prijatelji, poznanici). Druga je kategorija neprimarnih ubistava izvršenih prema nepoznatim licima. Primarna su najčešće i ekspresivna, dok su neprimarna planirana i vrlo retko podstaknuta ponašanjem žrtve (Smith, Parker 1980, 139). U domaćoj literaturi se karakteristike ubica i ubijenih vrlo često analiziraju na osnovu odnosa između njih. Tako Pešić navodi da posebnu karakteristiku ubistava u kojima je jedan od aktera bio pod dejstvom alkohola čine odnosi ubice i žrtve. Obično je reč o porodičnim, srodničkim i prijateljskim odnosima (Pešić 1972, 64). Mladenović ističe tri vrste dominantnih odnosa u ubistvima u kojima postoji faktor alkoholisanosti. Prvu, najbrojniju, grupu čine ubistva između suseda, poznanika i prijatelja. U toj grupi faktor alkoholisanosti dominira (72%) i kod ubice i kod ubijenog. Potom dolaze ubistva između krvnih srodnika, a najčešće su to ubistva učinjena zbog dugogodišnjeg zlostavljanja od oca ili muža koji zloupotrebljava alkohol. Konačno, autorka navodi i ubistva između lica koja se nisu ranije poznavala, a rezultat su međusobnog vređanja ili izazivanja u svađi u alkoholisanom stanju (Mladenović 1973, 271). Polazeći od podele na instrumentalna i ekspresivna ubistva, Simeunović Patić navodi da je pod dejstvom alkohola u trenutku činjenja dela bilo više od polovine izvršilaca ubistava iz koristoljublja i jedna petina učinilaca ubistva u kontekstu teškog razbojništva (Simeunović Patić 2003, 157). S druge strane, među ekspresivnim ubistvima pravi se razlika na osnovu odnosa ubice i žrtve i navode sledeći podaci: muškarci koji su ubili svoje partnerke bili su pod dejstvom alkohola u skoro polovini slučajeva, dok je to zabeleženo kod dve trećine muškaraca koje su ubile njihove partnerke; u ubistvima krvnih srodnika češće je pod dejstvom alkohola u trenutku ubistva bila žrtva (41%) nego ubica (25%); u ubistvima poznanika, prijatelja, daljih rođaka, suseda pod dejstvom alkohola bili su u podjednako meri obe strane (48,5%), a značajno je i učešće hroničnog alkoholizma; u ekspresivnim ubistvima nepoznatih lica alkoholičari su bili dvostruko manje zastupljeni nego druge kategorije (Simeunović Patić 2003, 165–181).

4. EMPIRIJSKA ANALIZA

4.1. Uzorak

Istraživanje se radi na osnovu uzorka sastavljenog od 84 pravnosnažna sudska predmeta ubistava, teških ubistava i ubistava na mah prikupljenih u Višem sudu u Beogradu u periodu 2011–2015.⁵ Iako se u literaturi (Clinard, Quinney, Wildeman 1994, 28) sa puno osnova navodi da je u ovom krivičnom delu tamna brojka među najmanjima,⁶ treba napomenuti da se to istraživanje ne odnosi na nerасsvetljena ubistva kojih je poslednjih godina, prema evidencijama Republičkog zavoda za statistiku znatno manje nego devedesetih godina prošlog veka.⁷

Podaci su prikupljeni uvidom u svaki pojedinačni sudski predmet. Osim karakteristika učinioca, prikupljeni su i podaci za žrtvu, a za svaki slučaj je naveden i kratak opis događaja. Primetno je da u predmetima najčešće nedostaju podaci o žrtvi krivičnog dela. Kriminološki relevantne varijable poput ranije osuđivanosti žrtve, socioekonomskog i bračnog statusa pa čak i uzrasta najčešće smo pronalazili u obdukcionim nalazima i iskazima svedoka. Za učinioca su prikupljeni podaci za 25 varijabli, za žrtvu za sedam varijabli, a za krivično delo 10 varijabli.

Definisanje pojmova

Zloupotreba alkohola ispituje se analizom dveju varijabli. Prva je alkoholisanost, odnosno prisustvo alkohola u krvi/urinu u trenutku izvršenja krivičnog dela, to jest viktimizacije. Druga je alkoholizam u skladu sa definicijom navedenom u teorijskom delu rada, a što je rezultat procene veštaka u krivičnom postupku. U tim slučajevima po pravilu je izricana mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.

⁵ Uпитnik za istraživanje kreiran je u okviru „Balkan Homicide Study“ pod pokroviteljstvom *Max-Planck* Instituta za međunarodno krivično pravo (<https://www.balkan-criminology.eu/research-focuses/current-projects/balkan-homicide-study/>), a sprovođenje istraživanja finansiralo je Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

⁶ Zbog čega ti autori smatraju da je ono najpogodnije za međunarodne komparacije kriminaliteta.

⁷ Tako je, prema Republičkom zavodu za statistiku nerасsvetljenih ubistava, u Srbiji 2015. godine bilo 25. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2016/Pdf/G20165617.pdf>.

Kada je u pitanju podela ubistava, u istraživanju smo u osnovi pošli od podele na ekspresivna i instrumentalna ubistva. No, ako bismo ostali samo na pomenutoj klasifikaciji, pitanje je da li bismo dobili precizniju predstavu o značaju koji alkohol ima u vršenju ubistava. Naime, pretpostavljamo da bismo najveći broj svih ubistava mogli svrstati u kategoriju ekspresivnih. Zbog toga smo odlučili da, osim te klasifikacije, ubistva razvrstamo i u konfliktna, ubistva izvršena radi razrešenja ranijeg sukoba (osvetnička), između partnera (bračnih, vabračnih, bivših), ubistva motivisana koristoljubljem (ovde smo uvrstili i situacije kada je ubistvo izvršeno prilikom vršenja razbojništva ili razbojničke krađe) i ostala (na primer, kada ubistvo izvrše policijski službenici u prekoračenju ovlašćenja). Pojam konfliktnog ubistva podrazumeva spontano odvijanje sukoba, a ubistvo je rezultat emotivne reakcije na frustraciju. Suprotno, kada se ubistvo vrši radi razrešenja konflikta, radnja je planirana i rezultat prethodno donete odluke.⁸ Motiv je vrlo često osveta. Konačno, analizu smo vršili i prema vrsti odnosa između dve strane i podelili ih na ubistva među nepoznatima i ubistva između lica koja se poznaju, sa potkategorijama.

Primeri konfliktnih ubistava

Dva studenta su igrala karte u stanu. U jednom trenutku se dogodila svađa, a potom je osuđeni žrtvi naneo telesne povrede nožem.

Sukob se dogodio u kafani. Žrtva je imala vatreno oružje i pretila je osuđenom i njegovom bratu. Osuđeni se fizički sukobio sa žrtvom, a potom mu se pridružio i brat. U jednom momentu ispaljen je metak i žrtva je bila ubijena. Učinioci su pobjegli.

Primeri ubistava kojima se razrešava sukob (osvetnička ubistva)

Ubica je naneo prostorelne rane žrtvi iz vatrene oružja. Između njih je ranije postojao sukob, a osuđeni je pretio žrtvi smrću zbog toga što je svedočila protiv njega u krivičnom postupku.

⁸ Iako ima jasne kriterijume razgraničenja u odnosu na konfliktna ubistva, pitanje je kako odrediti situacije u kojima učinilac ne iskazuje nameru da izvrši ubistvo kako bi razrešio sukob. Ako bi, na primer, učinilac došao u žrtvin stan kako bi raspravili prethodno postojeći sukob, a potom tokom svađe/konflikta izvrši ubistvo, postojali bi elementi obe kategorije.

Osuđeni i žrtva su najpre ušli u verbalni konflikt, a potom i u fizički obračun u kome je žrtva nanela lake telesne povrede osuđenom. Učinilac je potom otišao do svog stana po pištolj da se osveti. Pucao je na žrtvu, ali promašio. Žrtva je počela da beži, ali je osuđeni uspeo da je sustigne, baci na pod, a potom ju je ubio tako što joj je pucao u glavu.

4.2. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je da se najpre izvrši deskriptivna analiza koja podrazumeva utvrđivanje rasprostranjenosti zloupotrebe alkohola (uključujući akutno pijanstvo i alkoholizam) među osuđenim licima za ubistvo i teško ubistvo. Osim učinilaca, ispitivanjem su obuhvaćene i žrtve. U deskriptivnom delu analiziramo i druge karakteristike uzorka i ukrštamo varijable. Imajući u vidu različite tipologije ubistava u literaturi, drugi cilj ovog istraživanja je pokušaj da se ustanovi da li je i koja od navedenih podela relevantna kada je zloupotreba alkohola u pitanju. Analize su rađene u programu SPSS, verzija 18.

4.3. Hipoteze

1. Muškarci češće nego žene vrše ubistvo pod dejstvom alkohola.
2. Muškarci osuđeni za ubistvo češće su zavisnici od alkohola nego žene.
3. Muškarci žrtve partnerskog nasilja su u većem broju slučajeva pod dejstvom alkohola u trenutku viktimizacije nego žene žrtve partnerskog nasilja.
4. Konfliktna ubistva su zastupljena u većem broju slučajeva nego osvetnička ubistva.
 - 4.1. Učinioci konfliktnih ubistava su u većem procentu pod dejstvom alkohola u trenutku izvršenja dela nego učinioci osvetničkih ubistava.
 - 4.2. Žrtve konfliktnih ubistava su u većem procentu pod dejstvom alkohola u trenutku viktimizacije nego žrtve osvetničkih ubistava.
5. Ubistva između lica koja se poznaju u većem broju slučajeva izvršena su pod dejstvom alkohola u momentu preduzimanja radnje krivičnog dela nego ubistva između lica koja se ne poznaju.
 - 5.1. Ubistva između daljih srodnika i prijatelja u većem broju slučajeva izvršena su pod dejstvom alkohola nego ubistva između partnera i članova porodice.

4.4. Rezultati

4.4.1. Deskriptivna analiza podataka

Uzorak je sastavljen od ukupno 84 sudska predmeta, pri čemu je ukupan broj osuđenih lica 95, a ukupan broj žrtava 105. Najveći broj slučajeva (66,3%) jeste krivično delo učinjeno u pokušaju, ostalo su dovršena krivična dela. Dalje, oko dve trećine uzorka (68,4%) čini krivično delo ubistva iz čl. 113 Krivičnog zakonika, dok je teško ubistvo iz čl. 114 Krivičnog zakonika zastupljeno u 28,4%. U samo tri slučaja radilo se o ubistvu na mah iz čl. 115 istog zakona. Ubistva po pravilu vrši jedno lice (74,7%), u saučesništvu sa još jednim licem 22,1%, dok su u tri slučaja ubistvo zajedno učinila tri lica. Takođe, ubistvo se najčešće vrši prema pojedincu (89,5%). Ubistvo dva lica registrovano je u 5,3% slučajeva, tri lica u 1,1%, a četiri lica u 4,2%. Zanimljivo je da su teška ubistva češće dovršena nego obična i ta veza je statistički relevantna ($\chi^2 = 21,353$, $c = 0,428$, $p = 0,000$). Kada se podaci o stadijumu ukrste sa podacima o vrsti ubistva, dolazi se do zaključka da se znatno češće dovršavaju ubistva koja su izvršena zbog koristoljublja, odnosno prilikom razbojništva i razbojničke krađe, nego sva druga ubistva (konfliktno, osvetničko, među partnerima). Ta veza je i statistički značajna ($\chi^2 = 11,944$, $c = 0,349$, $p = 0,018$). Dakle, razbojници su u 77% dovršili krivično delo, što bi se moglo povezati sa činjenicom da ubistvo planiraju, da žrtve ne pružaju otpor, da učinioci žele da spreče otkrivanje razbojništva. U uzorku je bilo podjednako konfliktnih ubistava, koja su opisana u teorijskom delu rada, (32 odnosno 37,2%) i osvetničkih (37,2%). Ubistva partnera smo izdvojili kao posebnu grupu i u uzorku ih je 10, odnosno 11,6%. Slede ubistva izvršena zbog koristoljublja odnosno zajedno sa razbojništvom ili razbojničkom krađom (9, odnosno 10,5%), a samo tri slučaja, što čini 3,5% uzorka, nismo mogli svrstati u neku od pomenutih kategorija.

Kada je u pitanju mesto izvršenja ubistava, iz istraživanja proizlazi da se ubistva nešto više (blizu 58%) vrše na otvorenom prostoru. Najčešće je to ulica (60%). Kada je zatvoreni prostor u pitanju, ubistva su u najvećem broju slučajeva vršena u kući ili stanu (72,5% svih ubistava izvršenih u zatvorenom prostoru, odnosno oko trećine u ukupnom uzorku). Ukrštanjem podataka o vrsti ubistava i prostoru gde je izvršeno zaključujemo da se partnerska ubistva u najvećem broju slučajeva vrše u zatvorenom prostoru (90%), a osvetnička na otvorenom (75%). Konfliktna i ubistva zbog koristoljublja učinjena su približno u istom procentu unutra i van. Veza prostora i vrste ubistava je statistički relevantna ($\chi^2 = 16,151$, $c = 0,398$, $p = 0,003$).

Najveći broj ubistava izvršen je upotrebom hladnog oružja, pod kojim smo podrazumevali različite vrste sečiva, ali i tupih predmeta (54,3%), zatim vatrenim oružjem (37,2%) i upotrebom samo fizičke snage (8,5%). Način

izvršenja je najčešće podrazumevao ubadanje (45%), pucanje (36,3%), prebijanje (16,5%) i davljenje (2,2%). Konfliktna ubistva su najčešće vršena ubadanjem (67,7%), osvetnička upotrebom vatrenog oružja (50%), između partnera (44,4%) prebijanjem, dok su ubistva izvršena zbog koristoljublja vršena podjednako pucanjem, prebijanjem i ubadanjem. Veza ovih varijabli je statistički značajna ($\chi^2 = 27,019$, $c = 0,493$, $p = 0,008$).

Podaci dalje pokazuju da je najveći udeo ubistava izvršen u glavnom gradu (64,2%), zatim u sredinama koje smo odredili kao urbane (18,9%) i naposljetku u ruralnim oblastima (16,8%). Što se vremenske komponente tiče, teorija ukazuje na to da se ubistva najčešće vrše vikendom ili ponedjeljkom. U uzorku je najviše ubistava učinjeno u ponedjeljak (22%), a potom u nedelju (14,9%). Najveći broj ubistava učinjen je u periodu od 19 do 21 h (25%), a potom između 1 i 2 časa posle ponoći (14,8%).

Učinioci su uglavnom muškarci (92,6%). U uzorku je bilo pet osuđenih žena, pri čemu su dve žene ubile partnera, u jednom slučaju je ubistvo rezultat konflikta, a u jednom slučaju motiv je osveta. Prosečan uzrast učinilaca je 34 godine, što pokazuje da su, za razliku zemalja Zapadne Evrope i SAD, u kojima je se ubistvo najčešće vrši u dvadesetim godinama (Stamatel 2012, 160), u našoj državi, a slično i drugim istočnoevropskim zemljama, učinioci ubistava u srednjem dobu. Najveći broj osuđenih ima završeno srednjoškolsko obrazovanje (57,6%), a potom osnovnu školu (33,7%). Bez završene osnovne škole je 7,6%, dok je samo jedno lice završilo višu školu.⁹ U uzorku je nešto više nezaposlenih (50,6%) nego zaposlenih (44,9%), a ostalo su penzioneri (4,5%).¹⁰ U skladu sa podacima o zaposlenosti, jasno je da skoro polovina osuđenih (47,2%) nema prihoda, a gotovo trećina (27,8%) ima ispodprosečne prihode. Prosečna primanja i primanja iznad proseka ima po 12,5% lica. Podaci o bračnom statusu pokazuju da skoro polovina osuđenika nije u braku (47,8%). Jedna četvrtina ima bračnog partnera, a 15% vanbračnog, razvedenih je 7,6%, dok je najmanje udovaca/udovica (4,3%). Najveći broj osuđenika (56,1%) nema dece. Što se nacionalnosti tiče, većina (87,2%) izjasnila se kao Srbin/Srpkinja, potom Rom/Romkinja (7,4%), dok su ostale nacionalne i etničke grupe bile zastupljene u 5,3%.

⁹ Slični podaci dobijaju se i za celokupnu populaciju osuđenih u Srbiji. Tako je 2015. godine 51% svih osuđenih lica završilo srednju školu, 24,4% osnovnu školu, 10% je bez škole ili ima nekoliko razreda, dok 5,9% ima završenu višu ili visoku školu.

¹⁰ Ako pogledamo podatke o zaposlenosti za celokupnu populaciju osuđenih u Srbiji (uzećemo 2015. godinu), nezaposlenih je 45,9%, što ne odstupa značajno od podatka za osuđene za ubistva.

Ranije osuđivanih je 42, odnosno 44,2%, što je malo više u odnosu na ukupni prosek za sva osuđena lica i koji se kreće između 35% i 40%. Najveći broj osuđenika nije ranije osuđivan za neko krivično delo sa elementima nasilja (72, odnosno 75,8%). Ako i postoji osuda za ranije nasilno delo, po pravilu je u pitanju samo jedno krivično delo (18,9%), dok je samo jedno lice bilo tri puta osuđeno za neko nasilno delo i samo jedno lice za četiri nasilna krivična dela. To pokazuje da nasilne kriminalne karijere ima veoma mali procenat ubica i da u tom smislu ne možemo govoriti o nekoj specijalizaciji. Najveći broj osuđenika nije ranije osuđivan na zatvorsku kaznu (66, odnosno 69,5%), a među bivšim zatvorenicima najviše je onih (22%) kojima su izrečene zatvorske kazne u trajanju do tri godine. Duže od pet godina u zatvoru je ranije provelo 7,4% lica iz uzorka.

Žrtve ubistava su po pravilu muškarci (82,8%). Samo u jednom slučaju žrtva ubistva koje je učinila žena bila je takođe ženskog pola, u ostalim slučajevima žrtve žena ubica bile su muškog pola. Najveći broj žena viktimizovano je u kontekstu međupartnerskog nasilja (53,3%)¹¹, a zatim zbog osvete (20%). U konfliktnim situacijama viktimizovano je 13,3% svih žena, a isto toliko i zbog koristoljublja. Sa muškarcima je situacija drugačija. Najveći broj je stradao u konfliktnim situacijama (44,1%), potom zbog osvete (41,2%), zbog koristoljublja (7,4%). Najmanje muškaraca ubile su njihove partnerke (2,9%), dok 4,4% muških žrtava nije moglo biti svrstano u neku od tih grupa. Veza vrste ubistava i pola žrtve statistički je značajna ($\chi^2 = 31,581$, $c = 0,525$, $p = 0,000$).¹²

Što se tiče odnosa ubice i ubijenog u najvećem broju slučajeva reč je o licima koja se poznaju (73%). Pretežno su u pitanju poznanici (od ukupnog broja to je 34,9%, a u odnosu na kategoriju lica koja se poznaju 48%), a potom prijatelji (15,5%, odnosno 21,3% kategorije lica koja se znaju). Kada su u pitanju porodični odnosi, na prvom mestu po brojnosti žrtava je partner (10,7%), zatim članovi uže porodice (7,7% svih slučajeva), dok je najmanje stradalo članova šire porodice (3,8% svih slučajeva). U 91% slučajeva ubistava između lica koja se ne poznaju motiv je koristoljublje. Osveta se najčešće vrši prema poznanicima (50%), a sukob je pretežno motiv i među poznanicima (44,6%). Ljubomora kao motiv pretežno je zastupljena u ubistvima partnera (60%), kao i raskid/razvod (75%).

¹¹ Žene čine 80% svih žrtava međupartnerskog nasilja.

¹² Relacija je testirana između učinioca i prve žrtve, odnosno nisu obuhvaćeni slučajevi sa više učinilaca i više žrtava.

4.4.2. Provera hipoteza

Analiza najpre pokazuje da je kod 42 osuđenika (45,2%) ustanovljeno prisustvo alkohola, dok je prisustvo opojnih droga registrovano u 16%, odnosno kod 15 lica. Što se tiče alkoholizma, procenjeno je da je 7,9% lica imalo razvijenu zavisnost, dok je taj procenat zavisnosti od opojnih droga bio manji (4,5%). Svi alkoholičari u uzorku učinili su ubistvo u stanju alkoholisanosti. Na osnovu samo deskriptivnih podataka možemo videti da alkohol ima bitnu ulogu u razumevanju ubistava. Od ukupnog broja muškaraca, 44,2% je bilo pod dejstvom alkohola u trenutku ubistva, dok je taj udeo kod žena učinilaca 57%. Iako taj rezultat ne ide u prilog prvoj postavljenoj hipotezi, treba ipak imati u vidu da je u uzorku bilo samo sedam žena osuđenih za ubistvo. Na većim uzorcima trebalo bi ispitati da li su žene u većem procentu pod dejstvom alkohola u trenutku ubistva. Podaci o postojanju alkoholizma pokazuju da se taj oblik zavisnosti pojavljuje samo kod muškaraca ubica.

Već je pomenuto da je porodično nasilje najčešći kontekst u kome su žene ubijene, a u istom kontekstu žene najčešće i vrše ubistva. U uzorku ubistva partnera čine 11,6%. Osuđene su dve žene i osam muškaraca. Interesantno je da su obe osuđene žene bile pod dejstvom alkohola, dok je to slučaj sa polovinom muškaraca osuđenih za ubistvo partnerki. Dakle, na prvi pogled se čini da je manje muškaraca bilo pod dejstvom alkohola u partnerskim ubistvima, ali, kao što smo naglasili, treba biti oprezan u izvođenju zaključaka zbog malih apsolutnih brojeva i mogućnosti da su slučajno obe žene koje su ubile partnere bile pod dejstvom alkohola.

Kada su žrtve svih ubistava u pitanju, podaci pokazuju da je samo jedna žena (5,5%) bila pod dejstvom alkohola u trenutku viktimizacije, dok je to slučaj sa 21,4% ubijenih muškaraca. Interesantno je da nijedna žrtva partnerskog ubistva nije bila pod dejstvom alkohola u trenutku viktimizacije.

Ukoliko u analizi pođemo od klasifikacije ubistava na ekspresivna, čiji je jedini cilj da se žrtva liši života, odnosno da joj se nanese zlo, i instrumentalnih, koja su rukovođena još nekim ciljem (novac, zadovoljenje seksualnog nagona, sprečavanje hapšenja ili otkrivanja krivičnog dela), dolazimo do zaključka da se 77,9% ubistava svrstava u ekspresivna, a 22,1% u instrumentalna ubistva. Kada smo podatke o toj klasifikaciji ukrstili sa varijablom o prisustvu alkohola kod učinioca u trenutku ubistva, nismo dobili statistički značajnu vezu. Naime, skoro podjednak broj ekspresivnih ubistava učinjen je pod dejstvom alkohola kao i u treznom stanju (36 lica, odnosno 53,7% naspram 46,3%). Šest lica (33,3%) učinilaca instrumentalnih ubistava bilo je pod dejstvom alkohola. Zbog toga smo ubistva klasifikovali i na druge načine.

Najpre smo pošli od podele koju predlaže Brukman, a posebno smo još izdvojili ubistva partnera i ubistva motivisana koristoljubljem. U uzorku je najviše konfliktnih ubistava (37,2%), kao i ubistava izvršenih radi razrešenja sukoba (37,2%), među partnerima (11,6%) i ubistava motivisanih koristoljubljem (10,5%). Preostalih slučajeva je 3,5%. U slučajevima konfliktnih ubistava 21 učinilac (65,6%) bio je pod dejstvom alkohola, u slučajevima rešavanja sukoba (osvetnička ubistva) 10, odnosno 32,3%, u ubistvima partnera šest osuđenika (60%), a u ubistvima izvršenim motivisanih koristoljubljem pet lica (55,6%). Posmatrano u odnosu na populaciju svih slučajeva u kojima je učinilac bio pod dejstvom alkohola, najviše su opet zastupljena konfliktna ubistva (50%). Ta veza je umereno statistički značajna ($\chi^2 = 10,529$, $c = 0,332$, $p = 0,032$). Dakle, najmanje mogućnosti za ubistvo izvršeno pod dejstvom alkohola ima u slučajevima rešavanja postojećih sukoba, zatim u ubistvima iz koristoljublja, ubistvima partnera i na kraju konfliktnim ubistvima. Kada je u pitanju zavisnost od alkohola, najveći udeo alkoholičara učinio je konfliktno ubistvo (57,1%), a potom ubistvo partnera (28,6%). No, ta veza nije statistički značajna. Imajući u vidu stavove u literaturi da su čak i ubistva partnera planirana, a ne rezultat impulsivnosti, odlučili smo da na osnovu činjeničnih stanja ubistava partnera iz presuda izvršimo njihovo razvrstavanje na konfliktna i ubistva kojima se razrešava neki raniji sukob. Analiza je pokazala da pet slučajeva možemo klasifikovati kao konfliktna, a pet kao planirana.

Primeri konfliktnih ubistava (uključujući i pokušaje)

Posle kraće verbalne rasprave sa suprugom, žena je uzela bušilicu i udarila muža nekoliko puta u predelu glave kako bi ga sprečila da je napusti.

Žena žrtva ubistva je prethodno bila žrtva nasilja svog vanbračnog partnera. Napad se dogodio kada je žrtvin brat došao da je odvede kod roditelja kako bi sprečio dalje nasilje vanbračnog partnera. Osuđeni je hteo da napadne brata žrtve, a u pokušaju da ga spreči u tome žena je zadobila ubod ostrim predmetom u grudi.

Bračni partneri su izašli uveče, potom su se posvađali i potukli pa vratili kući. On je bacio pepeljaru na nju, a ona ga je izbola nožem. Tokom suđenja suprug je hteo da se pomire.

Primeri ubistava kojima se razrešava sukob

Osuđeni je otišao u supermarket gde je radila njegova bivša supruga. Iako je u tom trenutku bio u braku sa drugom ženom, nožem je uboo bivšu suprugu jer nije mogao da prihvati da ona ne želi da opet bude s njim.

Osuđeni je došao u stan svoje bivše supruge gde je živela sa svojim roditeljima. Nosio je crnu torbu, a kada je žrtva – bivša supruga došla do njega i pitala da li je doneo novac koji je dugovao, on ju je napao nožem. U sukob su se uključili i žrtvini roditelji koji su takođe pretrpeli lake i teške telesne povrede. Osuđeni je prilikom bekstva iz stana ukrao novčanik i narukvicu.

Osuđeni je ubio svoju suprugu zbog ljubomore. Čekao je da zaspi, a onda ju je zadavio i uboo nožem u vrat nekoliko puta. U trenutku započinjanja radnje ubistva ona se probudila, pokušala da se odbrani i zbog toga je, osim smrtnih, zadobila i povrede ruku.

Podaci su pokazali da je 67,6% ubica u konfliktnim ubistvima bilo pod dejstvom alkohola, što je, s druge strane, bio slučaj sa 31,4% onih što su krivično delo vršili radi razrešenja sukoba. Ubistva izvršena zbog koristoljublja su u 55,6% slučajeva učinjena pod dejstvom alkohola. Veza je statistički značajna i to u većoj meri u odnosu na prethodnu klasifikaciju ($\chi^2 = 10,497$, $c = 0,332$, $p = 0,015$). Dakle, verovatnije je da će konfliktna i ubistva iz koristoljublja biti učinjena pod dejstvom alkohola nego ubistva koja su motivisana rešavanjem sukoba. Kako podaci pokazuju da je u polovini slučajeva ubistava učinjenih iz koristoljublja učinilac bio pod dejstvom alkohola, zanimalo nas je da vidimo da li će se rezultati promeniti ukoliko tu kategoriju priključimo ubistvima iz osvete/rešavanja sukoba. Naime, za oba tipa ubistava karakteristično je da su po pravilu planirana. Ispostavilo se da je i ta veza statistički relevantna ($\chi^2 = 8,830$, $c = 0,307$, $p = 0,012$) i da je alkohol prisutniji opet u kategoriji konfliktnih ubistava (67,6% konfliktnih pod dejstvom alkohola).

Podaci pokazuju da je najveći broj žrtava koje su bile pod dejstvom alkohola u trenutku viktimizacije (70% svih žrtava pod dejstvom alkohola) stradao u kontekstu konfliktnih ubistava. Preostalih 30% viktimizovano je zbog razrešenja ranijeg sukoba. Dakle, u slučaju partnerskog nasilja i razbojništava nismo imali slučajeve u kojima je žrtva u alkoholisanom stanju. Ova veza je i statistički značajna¹³ ($\chi^2 = 11,522$, $c = 0,353$, $p = 0,021$).

¹³ Analizirali smo samo podatke prve žrtve, odnosno nisu uključeni slučajevi u kojima je bilo više od jedne žrtve. Samo u dva slučaja u kojima je bilo više od jednog viktimizovanog lica žrtve su bile pod dejstvom alkohola.

Tabela 1. Deskriptivni podaci i statistički relevantni zaključci

	Pod dejstvom alkohola	Zavisnost od alkohola
Osuđeni	45,2%	7,9%
Ženski	57%	0
Muški	44,2%	7,9%
Žrtva	18%	
Ženski	5,5%	
Muški	21,4%	
Tip ubistva 1 (osuđeni)		
Ekspresivna	53,7%	9,1%
Instrumentalna	33,3%	6,7%
Tip ubistava 2 (osuđeni)	$\chi^2 = 10,497,$ $c = 0,332, p = 0,015$	
Konfliktna	67,6%	16,7%
Osvetnička	31,4%	2,9%
Zbog koristoljublja	55,6%	0
Tip ubistava 3 (osuđeni)		
Među licima koja se poznaju	44,3%	10,1%
Među licima koja se ne poznaju	45,5%	0

U delu o deskriptivnim podacima navedeno je da su konfliktna ubistva najčešće vršena hladnim oružjem, dok je u ubistvima zbog ranijeg sukoba najviše bilo zastupljeno vatreno oružje. Ukrštanje podataka o alkoholisanosti i vrsti oružja potvrđuje da su ubistva učinjena pod dejstvom alkohola najčešće vršena upotrebom hladnog oružja (71% svih ubistava izvršenih pod dejstvom alkohola) i ta veza je statistički značajna ($\chi^2 = 11,552, c = 0,332, p = 0,003$).

Upoređujući podatke o alkoholisanom stanju osuđenih i žrtava¹⁴ zaključujemo da su žrtve u skoro 20% slučajeva bile pod dejstvom alkohola. Kada su žrtve pod dejstvom alkohola, najčešće su (u 82,4% situacija) i učinioci pod dejstvom alkohola i ta veza je statistički značajna ($\chi^2 = 11,256$, $c = 0,338$, $p = 0,001$).

Konačno, ispitivali smo i da li je vrsta odnosa između učinioca i žrtve povezana sa slučajevima ubistava izvršenih pod dejstvom alkohola. Najpre smo sve relacije podelili u dve grupe prema kriterijumu da li se učinilac i žrtva od ranije poznaju ili ne. U slučajevima ubistava nepoznatih lica, alkoholisano je bilo 45,5% osuđenika, dok je u ubistvima između lica koja se poznaju taj udeo 44,3%. Ta veza nije statistički značajna. Ako se izdvoje kategorije stranaca, partnera, članova uže porodice i ostalih (šira porodica, prijatelji poznanici), takođe nema statistički značajnih relacija. Naime, iako je više od polovine svih ubistava učinjenih pod dejstvom alkohola (56,1%) upravo u poslednjoj grupi (šira porodica, poznanici, prijatelji), isto tako najveći broj ubica čije su žrtve iz te kategorije lica nije bio u alkoholisanom stanju (54,9% svih lica koja nisu bila pod dejstvom alkohola).

5. ZAKLJUČAK

Nesporno je da alkohol ima značajnu ulogu u razumevanju etiologije nasilničkog kriminaliteta, a prema tome i u razumevanju ubistava. Takođe je činjenica da nijedan faktor ne možemo izdvojiti kao ključan za objašnjenje ubistava i u tom smislu zloupotreba alkohola daje određeni doprinos u sadejstvu sa drugim faktorima. Pregled literature pokazuje da se taj doprinos najčešće analizira utvrđivanjem rasprostranjenosti ubistava učinjenih pod dejstvom te psihoaktivne supstance, dok se manje pažnje posvećuje pitanju u kom kontekstu ili za učinioce kojih ubistava alkohol ima značajniju ulogu.

U radu smo, osim teorijske, sproveli i empirijsku analizu 84 pravnosnažna sudska predmeta Višeg suda u Beogradu u kojima su lica osuđena za ubistvo, teško ubistvo ili ubistvo na mah. Podaci da je skoro polovina (45,2%) svih osuđenih bila pod dejstvom alkohola u trenutku izvršenja ubistva, da je u uzorku 7,9% alkoholičara i da je oko 20% svih žrtava takođe bilo pod dejstvom alkohola u trenutku viktimizacije jasno upućuju na značaj koji ta psihoaktivna supstanca ima u razumevanju ubistava. Prvo treba istaći da između ubica pod dejstvom alkohola i ubica koje su bile trezne nismo uspeli

¹⁴ Analizirali smo samo podatke prve žrtve, odnosno nisu uključeni slučajevi u kojima je bilo više od jedne žrtve.

da ustanovimo razlike u odnosu na njihov uzrast, pol, sociodemografske karakteristike ili podatke o njihovoj ranijoj osuđivanosti. To upućuje na zaključak da bez obzira na to da li zlopotrebljavaju alkohol ili ne, ubice odlikuju određene zajedničke karakteristike. Iako te karakteristike nisu svojstvene samo ubicama, već se javljaju i kod učinilaca drugih krivičnih dela, može se istaći da je prosečni ubica muškog pola, u srednjim tridesetim godinama, sa završenom srednjom školom, češće nezaposlen i bez redovnih primanja, nema bračnog ili vanbračnog partnera, a najčešće nema ni decu. U više od polovine slučajeva reč je o ranije neosuđivanim licima.

Kako bismo ustanovili da li je zlopotreba alkohola karakteristična za određeni tip ubistava, u radu smo testirali postojanje relevantnih statističkih veza između više tipologija i zlopotrebe alkohola. Klasična podela na ekspresivna i instrumentalna ubistva nije se u tom pogledu pokazala relevantnom. Naime, imajući u vidu da se skoro 80% svih ubistava svrstava u kategoriju ekspresivnih, teško je doći do zaključaka o nekim specifičnostima ubistava izvršenih pod dejstvom alkohola. Razvrstavanje takvih dela prema odnosu između ubice i žrtve takođe se nije pokazalo statistički relevantnim.

Ispostavilo se da klasifikacija ubistava koju je ponudila autorka Brukman pruža više objašnjenja. Pokazalo se, naime, da su ubice koje reaguju trenutno u konfliktnoj situaciji koja nastaje zbog stvarne ili pretpostavljene uvrede ili po proceni učinioca neadekvatnog ponašanja žrtve ujedno i najčešće pod dejstvom alkohola. Pri tome, nije relevantno da li se žrtva i učinilac poznaju. U konfliktna ubistva mogu se svrstati i slučajevi ubistva partnera ako je lišavanje života usledilo u tako opisanim okolnostima. Važno je naglasiti da alkohol ima značajnu ulogu u razumevanju konfliktnih ubistava ne samo kada je učinilac u pitanju, već i žrtva, jer podaci pokazuju da je najveći udeo žrtava koje su bile pod dejstvom alkohola viktimizovan upravo u kontekstu konfliktnih ubistava. Iako su u uzorku bila samo tri ubistva na mah, sva su svrstana u grupu konfliktnih ubistava, što se i uklapa u opis te grupe koja upravo i podrazumeva ishitreno delovanje.

S druge strane, alkohol ima manju ulogu, odnosno manje je zastupljen kod ubica koje ne reaguju u momentu već posle određenog kraćeg ili dužeg vremena. Oni planiraju ubistvo, vrlo često to rade da bi se osvetili za pretrpljenu uvredu, prema njihovom mišljenju neadekvatno ponašanje žrtve ili da bi na taj način rešili postojeći konflikt. I ta ubistva mogu biti vršena prema različitim kategorijama žrtava, uključujući i sadašnjeg ili bivšeg partnera. Zbog činjenice da delo planiraju, češće su osuđeni za dovršena ubistva i za teže oblike. Osuđeni zbog ubistava iz koristoljublja u polovini slučajeva bili su pod dejstvom alkohola (ukupno je bilo devet lica). U jednoj od statističkih analiza tu grupu smo svrstali u ubistva kojima se rešava raniji sukob polazeći od zajedničke karakteristike planiranja krivičnog dela. Ispostavilo se da u tom slučaju alkohol ima veću ulogu u konfliktnim ubistvima.

Analiza povezanosti zloupotrebe alkohola i ubistava značajna je na planu prevencije kriminaliteta, a rezultati kriminoloških studija trebalo bi da daju određeni doprinos u tom pogledu. Iako je nesporno da je zloupotreba alkohola među populacijom ubica rasprostranjenija nego u opštoj populaciji u jednom društvu, uvođenje zabrana prodaje alkohola ne bi bilo rešenje. Moglo bi se, naprotiv, očekivati da bi takva mera povećala aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa koje bi dobile novu isplativu delatnost na crnom tržištu. Osim toga, iako studije pokazuju da sa porastom potrošnje alkohola dolazi i do porasta ubistava, treba imati u vidu i zaključke da nije relevantna samo količina konzumiranog alkohola već i kulturni obrasci pijenja. S druge strane, svaki program ili mera koja bi bila usmerena na edukaciju sa ciljem redukovanja opijanja ili na situacionu prevenciju sigurno bi imala pozitivne efekte i na sprečavanje nasilnih krivičnih dela.

LITERATURA

- [1] Aebi F, Marcelo, Stefano Caneppele, Stefan Harrendorf, Yuji Z.Hashimoto, Jörg-Martin Jehle, Tara Khan S., Olivia Kühn, Chris Lewis, Lorena Molnar, Paul Smit, Þórisdóttir Rannveig. 2021. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2021*, 6th edition. https://wp.unil.ch/europeansourcebook/files/2021/12/ESB_Online_Stable_211202.pdf, poslednja poseta 20. januar 2022.
- [2] Adjorlolo, Samuel, Heng Choon (Oliver) Chan. 2/2017. The Nature of Instrumentality and Expressiveness of Homicide Crime Scene Behaviors: A Review. *Trauma, Violence and Abuse* 18: 119–133.
- [3] Blanchette, Kelley, Brown L. Shelley. 2006. *The Assesment and Treatment of Women Offenders: An Integrative Perspective*. Chichester: John Wiley and Sons, Ltd.
- [4] Brookman, Fiona. 2005. *Understanding Homicide*. London: Sage Publications.
- [5] Brookman, Fiona. 2010. *Homicide*.
- [6] Bye K., Elin. 2012. Alcohol and Homicide in Europe. 231–246. *Handbook of European Homicide Research, Patterns, Explanations and Country Studies*, edited by Marieke C. A. Liem and William Alex Pridemore. New York: Springer.
- [7] Clinard, Marshall, Quinney Richard, Wildeman John. 1994. *Criminal Behavior Systems – A Typology*, 3rd ed. Cincinnati: Anderson Publ.
- [8] Darke, Shane. 2010. The toxicology of homicide offenders and victims: a review. *Drug and Alcohol Review* 29: 202–215.

- [9] Dobash R., Emerson, Dobash P. Russell. 2015. *When Men Murder Women*. Oxford: Oxford University Press.
- [10] Dripps, Donald. A. 2/2009. Rehabilitating Bentham's theory of excuses, *Texas Technical Law Review* 42: 383-418.
- [11] Eriksson, Li, Sarah Bryant, Samara McPhedran, Paul Mazerolle, Richard Wortley. 2020. Alcohol and drug problems among Australian homicide offenders. *Addiction* 116: 618-631.
- [12] Fagan, Jeffrey. 1990. Intoxication and aggression. *Crime and Justice* 13: 241-320.
- [13] Felson B., Richard, Steadman J. Henry. 1/1983. Situational Factors in Disputes Leading to Criminal Violence. *Criminology* 21: 59-74.
- [14] Gačić, Branko. 1985. *Alkoholizam, bolest pojedinca i društva*. Beograd: Zavod za izdavačku delatnost „Filip Višnjić“.
- [15] Hanlon, E. Robert, Michael Brook, John Stratton, Marie Jensen, H. Leah Rubin. 8/2013. Neuropsychological and intellectual differences between types of murderers, Affective/Impulsive versus Predatory/Instrumental (Premediated) Homicide. *Criminal Justice and Behavior* 40: 933-948.
- [16] Ignjatović, Đorđe. 2009. *Teorije u kriminologiji*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [17] Ignjatović, Đorđe. 2/2011. Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta. *Crimen*: 179-211.
- [18] Katz, Jack. 2009. Primamljivost zločina: moralna i čulna privlačnost činjenja zla. 339-344. *Teorije u kriminologiji*, ur. Đorđe Ignjatović. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [19] Kivivuori, Janne, Martti Lehti. 1/2012. Social Correlates of Intimate Partner Homicide in Finland: Distinct or Shared with Other Homicide Types? *Homicide Studies* 16: 60-77.
- [20] Kuhns B., Joseph, Wilson B. David, Clodfelter A. Tammatha, Maguire R. Edward, Ainsworth A. Stephanie. 2010. A meta-analysis of alcohol toxicology study findings among homicide victims. *Addiction Review* 106: 62-72.
- [21] Kupčević Mladenović, Rajka. 1973. Uloga alkoholnog faktora u etiologiji krivičnog djela ubistva. 259-273. *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu XXI*. Sarajevo: Studentski servis Univerziteta.

- [22] Labaš Dragišić, Slađana, Milan Milić. 1/2007. Bolesti zavisnosti kao bolesti društva, porodice i pojedinca: kritika nečinjenja. *Sociologija* XLIX: 31–43.
- [23] Labaš Dragišić, Slađana. 2017. Nova kultura upotrebe alkohola: Binge drinking – konzumacija umesto komunikacije. *Kultura* 157: 67–84.
- [24] Luckenbill F., David. 2/1977. Criminal Homicide as a Situated Transaction. *Social Problems* 25: 176–186.
- [25] Lukić, Natalija. 2019. Nasilnički kriminalitet žena. 327–348. *Kaznena reakcija u Srbiji IX deo*, ur. Đorđe Ignjatović. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [26] Mattson A., Curtis, Christina A. Pietz. 2015. Substance Abuse and Violence. 50–76. *Violent Offenders, Understanding and Assessment*, ed. Christina A. Pietz, Curtis A. Mattson. Oxford: Oxford University Press.
- [27] McAlister L., Alfred. 3/2006. Acceptance of killing and homicide rates in nineteen nations. *European Journal of Public Health* 16: 259–65.
- [28] McCall L., Patricia, Paul Nieuwbeerta, Rodney Engen L., Kelly M. Thames. 2012. Explaining Variation in Homicide Rates Across Eastern and Western European Cities: The Effects of Social, Political and Economic Forces. 137–154. *Handbook of European Homicide Research, Patterns, Explanations and Country Studies*, ed. Marieke C. A. Liem, William Alex Pridemore. New York: Springer.
- [29] McKee R., Dwyer Geoffrey, Gregg R. 2015. Psychically and Sexually Violent Females. 151–171. *Violent Offenders, Understanding and Assessment*, ed. Christina A. Pietz, Curtis A. Mattson. Oxford: Oxford University Press.
- [30] Moffit E., Terrie, Robert F. Krueger, Avshalom Caspi, Jeff Fagan. 1/2000. Partner Abuse and General Crime: How Are They the Same? How Are They Different? *Criminology* 38: 199–232.
- [31] Parker, Robert Nash, Kathleen Auerhahn. 1998. Alcohol, Drugs and Violence. *Annual Review of Sociology* 24: 291–311.
- [32] Pešić, Vukašin. 1972. *Ubistva u Jugoslaviji*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- [33] Pernanen, Kai. 1976. Alcohol and Crimes of Violence. 351–444. *Social Aspects of Alcoholism*, Vol. IV, ed. Benjamin Kissin, Henri Begleiter. New York: Springer.

- [34] Rand R., Michael *et al.* 2010. Alcohol and Crime – Data from 2002 to 2008. Bureau of Justice Statistics, <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/alcohol-and-crime-data-2002-2008>, poslednja poseta 20. januar 2022.
- [35] Rungay, Judith. 1998. *Crime, Punishment and the Drinking Offender*. New York: Macmillan Press ltd.
- [36] Santos, Rennó Mateus, Testa Alexander, Weiss B. Douglas. 2018. Where Poverty Matters: Examining the Cross-National Relationship Between Economic Deprivation and Homicide. *British Journal of Criminology* 58: 372–393.
- [37] Simeunović Patić, Biljana. 2003. *Ubistva u Beogradu. Kriminološka studija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- [38] Stamatel, Janet. 2012. The Effects of Political, Economic and Social Changes on Homicide in Eastern Europe. *Handbook of European Homicide Research, Patterns, Explanations and Country Studies*, ed. Marieke C. A. Liem, William Alex Pridemore. New York: Springer.
- [39] Thijssen, Jill, Corine de Ruiter. 2011. Instrumental and Expressive Violence in Belgian Homicide Perpetrators. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling* 8: 58–73.
- [40] Volfgang, Marvin, Franko Ferakuti. 2012. *Potkultura nasilja*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [41] Wilcox, Pamela, Kristin Swartz. 2018. Social Spatial Influences.35–57. *The Oxford Handbook of Environmental Criminology*, ed. Gerben J. N. Bruinsma, Shane D. Johnson. Oxford: Oxford University Press.
- [42] Youngs, Donna, Canter V David. 2011. Narrative roles in criminal action: An integrative framework for differentiating offenders. *Legal and Criminological Psychology* 00: 1–17.
- [43] Frequency of heavy episodic drinking by sex, age and income quintile. Eurostat 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_ehis_al3i/default/table?lang=en, poslednja poseta 20. januar 2022.
- [44] Alcohol Consumption Statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Alcohol_consumption_statistics#Heavy_episodic_drinking, poslednja poseta 20. januar 2022.
- [45] Rand R., Michael *et al.* 2010. Alcohol and Crime – Data from 2002 to 2008. Bureau of Justice Statistics. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/alcohol-and-crime-data-2002-2008>, poslednja poseta 20. januar 2022.

Đorđe IGNJATOVIĆ, PhD

Full Professor, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

Natalija LUKIĆ, PhD

Assistant Professor, University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

THE RELATIONSHIP BETWEEN ALCOHOL ABUSE AND HOMICIDES IN THE SAMPLE OF CONVICTED OFFENDERS IN BELGRADE

Summary

This paper examines the relationship between alcohol abuse and homicides. The first part explores the relevance of alcohol in violent crime in general as well as in homicides. The authors further analyse criminology theories that explain the influence of this factor in understanding homicides.

The second part of the article is an empirical analysis of a sample of 84 final court cases of the High Court in Belgrade, involving 105 victims, with the total 95 persons convicted of homicide, aggravated homicide or manslaughter. In addition to determining the prevalence of alcohol abuse in the sample, the authors also analyse the significance of the presence of alcohol in different homicide classifications. Authors conclude that the most relevant is the classification into conflict, revenge, intimate partner and homicides committed during robbery. The classification of homicides into expressive and instrumental, and homicides between strangers or acquaintances is not statistically significant.

Key words: *Homicide. – Alcohol abuse. – Empirical analysis. – Theories.*

Article history:

Received: 16. 3. 2022.

Accepted: 27. 5. 2022.